

SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, 2023, 34-45

E-ISSN: 3023-5529

Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTUMKULU FİRÂKÎ'DE EHLİBEYT SEVGİSİ VE ON İKİ İMAM

THE LOVE FOR THE AHL AL-BAYT AND TWELVE IMAMS BY THE TURKMEN POET

MAGTYMGULY FİRÂKÎ

Cem Erdem

Doç. Dr., Adam Mickiewicz Üniversitesi
Çağdaş Diller Fakültesi, Doğu Bilimleri Enstitüsü

cemerdem@gmail.com

 0000-0002-1482-7901

ÖZ

Geliş Tarihi:

(Received)

12.12.2023

Kabul Tarihi:

(Accepted)

22.12.2023

Yayın Tarihi:

(Published)

28.12.2023

Anahtar Kelimeler

Türkmenistan
Mahtumkulu
Sufizm
Ehlibeyt
On İki İmam
Hz. Ali

Keywords

Turkmenistan
Magtymguly
Firaki
Sufism
Ahl al-Bayt
Twelve Imams
Hz. Ali

Mahtumkulu Firâkî, Türkmen edebiyatının ve tarihinin en parlak edebî şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. 18. yüzyılda yaşamış olan şair, Türkmen ulusal kimliğinin ve dilinin gelişiminde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Mahtumkulu, Türkmen halkının etnik ve kültürel birliğine dikkat çekmiştir. Rus ve İran egemenliklerinin baskısı altında bölünmüş bir toplumda yaşamasına rağmen şiirleriyle insanları birleştirmeyi, ortak bir Türkmen kimliği etrafında kenetlenmeyi amaçlamıştır. Onun şiirleri, aynı zamanda halkın düşünce dünyasına yenilikçi fikirler sunmuş, adalet, eşitlik ve özgürlük temalarını işleyerek sosyal ve politik değişimler için bir zemin hazırlamıştır. Edebi açıdan Mahtumkulu, Türkmen şiirinin form ve içeriğini zenginleştiren bir yenilikçi olarak öne çıkar. Klasik İslâmî ve sufi öğretileri halkın anlayabileceği bir dille ve biçimde sunarak dinî ve mistik konuları evrenselleştirmiştir. Onun şiirleri, Türkmenistan'ın dilsel mirası açısından modern Türkmen edebiyatının temeli olarak kabul edilebilecek kadar önem arz etmektedir.

Mahtumkulu, bugün bile Türkmen halkının kalbinde yaşamakta ve Türkmen kültürünün tanıtımında ulusal bir simge olarak kalmaya devam etmektedir. Mahtumkulu, Hz. Ali ve Ehlibeyt'e derin bir sevgi ve bağlılık göstermektedir. Onun eserleri, Ehlibeyt'e olan bu bağlılığı, övgüyü ve saygıyı yansıtmaktadır. Şair, Hz. Ali'nin bilgelik, adalet ve ruhani liderlik gibi erdemlerini övmekte ve onu ideal İslâmî lider olarak betimlemektedir. Şiirlerinde Ehlibeyt'in ahlaki ve manevi değerlerini Türkmen halkının anlayabileceği bir biçimde dile getirmektedir. Bu sevgi aynı zamanda şairin eserlerindeki sosyal adalet ve maneviyat vurgularının bir yansıması olarak tezahür etmektedir.

ABSTRACT

Magtymguly Firaki, an eminent 18th-century Turkmen poet, significantly shaped Turkmen literature and national identity. His influence, amidst Russian and Iranian dominance, emphasized the unity of the Turkmen people and the preservation of their cultural identity. Magtymguly's poetry, addressing justice and equality, laid the groundwork for socio-political reform and revitalized Turkmen poetic forms. He skillfully translated complex religious concepts into accessible themes, contributing to the Turkmen linguistic legacy. Magtymguly's role in refining the Turkmen language establishes him as a pivotal figure in its preservation. His verses, cherished through generations, encapsulate Turkmenistan's cultural identity.

Today, his legacy persists in the Turkmen consciousness, symbolizing the national ethos. Magtymguly's profound devotion to Hz. Ali and the Ehlibeyt, evident in his works, highlights him as an Islamic exemplar. His portrayal of their virtues resonates with Turkmen values, reinforcing themes of social equity and spirituality in his poetry. Magtymguly's enduring influence extends into the present, embodying the collective spirit and historical experiences of the Turkmen people.

Atıf/Cite as: Erdem, C. (2023). Türkmen şairi Mahtumkulu Firâkî'de Ehlibeyt sevgisi ve On İki İmam. *SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1, 34-45.

© 2023 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü. Her hakkı saklıdır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute. All rights reserved.

Giriş

Mahtumkulu, Türkmen edebiyat tarihinin en parlak dönemlerinden birini temsil etmekle birlikte, bu dönemin şekillenmesinde merkezî bir role sahip bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir. Onun eserleri, 18. yüzyıl Türkmen toplumunun kültürel ve manevi dinamiklerini temelinden etkilemiş, aynı zamanda Türkmen edebiyatının ve ulusal kimliğinin gelişiminde dönüştürücü bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Şiirleri, günlük yaşantının sıradan zorluklarından tutkulu aşklara, toplumsal adaletten etik meselelere, mistik derinliklere kadar uzanan geniş bir yelpazede temaları işlerken, Türkmen edebiyatının estetik ve kavramsal sınırlarını genişletmiştir (Çonoğlu, 2011, s. 6-7; Kahraman, 2003, s. 393-394).

Mahtumkulu Dîvânı, insan deneyimlerinin çeşitliliğini ve evrenselliklerini yansıtan şiirler içermektedir. Onun şiirlerinde aşk, özlem, maneviyat ve bilgelik gibi temaların yanı sıra, doğanın iç içe geçtiği yaşam, ölüm ve varoluşun özünü kavrama çabaları da merkezi bir yer tutmaktadır. Sufi düşüncesinin etkisi altındaki bu şiirler, Tanrı'ya duyulan sınırsız aşkı ve bağlılığı, bireyin iç dünyasında gerçekleşen manevi yolculuğu ve hem toplum içindeki hem de bireysel düzeydeki ahlaki sorumlulukları ön plana çıkarmaktadır (Cankurt, 2013, s. 941; Maghaminiya, 2013, s. 69-70; Çakır ve Dinç, 2009, s. 11). Mahtumkulu, aynı zamanda toplumsal ve politik meseleler karşısında onurlu bir duruş sergileyerek, baskı ve adaletsizliğe karşı eleştirel bir tavır takınmaktadır. Bu konuları yansıtmada kullandığı dil onu başarılı kılan önemli unsurlardan biridir. Türkmen edebiyatının ritmik ve estetik zenginliğini başarıyla yansıtmaktadır. Hece ölçüsü ve aruz vezni kullanılarak yazılan şiirleri, anlaşılabilir dili sayesinde toplumun geniş bir kesimi tarafından kabul görmektedir (Çakır ve Dinç, 2010, s. 4-7).

Mahtumkulu Dîvânı, ulaştığı geniş kitleler vasıtasıyla popülerlik kazanmış ve Türkmen edebiyatının köklü bir parçası hâline gelmiştir. Şair, yaşadığı dönem içinde ümmet zihniyetinin hâkim olduğu bir ortamda şiirleriyle Türkmen kimliğinin oluşmasına fikrî katkı sağlamıştır (Yücel ve Çetin, 2015, s. 83).

Şairin sufizme duyduğu ilgi, şiirlerine manevi ve felsefi bir derinlik kazandırmaktadır (Mahdum, 2016, s. 3; Erdem 2012 s. 73; Peker, 2013, s. 15-16). İlahi ile bütünleşme arzusu, benliğin arınma süreci ve içsel dünyanın zenginliği gibi sufi öğretileri, bu eserde tutarlı olarak işlenmektedir. Mahtumkulu'nun şiirleri okuyucularını manevi bir sorgulamaya, kendi içsel arayışlarına yönlendirmeye ve onları bu yolda derinleşmeye teşvik etmektedir. Onun yazmış olduğu şiirler, Türkmen halkının millî kimliğinin pekiştirilmesinde belirgin bir işlev üstlenmektedir. Şair, etnik ve kültürel birliğin önemini vurgulayarak, halkı ortak bir kimlik etrafında birleşmeye çağırmaktadır (Işıklı, 2014, s. 16; Peker, 2019, s. 24-25). Bu şiirler; kültürel, dilbilimsel ve etnik mirasın korunmasına ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasına hizmet etmektedir. Ayrıca didaktik özellikleriyle öne çıkan Mahtumkulu Dîvânı, insanlara ahlaki değerlerin önemini hatırlatmakla berabere adalet, dürüstlük, cömertlik ve alçakgönüllülük gibi erdemleri öğütmektedir. Söz konusu erdemler, bireysel ve toplumsal iyiliğin yol göstericisi olarak şairin eserlerinde etkin bir şekilde işlenmiştir.

Mahtumkulu Dîvânı'nda yer alan şiirlerdeki inançsal boyut oldukça dikkat çekicidir. Sufi öğretilerin temel kavram ve değerlerinden olan birlik, sevgi, sabır, Tanrı'ya teslimiyet ve peygamber sevgisi konularının şiirlerdeki ustalıkla işleniş şiiirleri etkileyici bir zenginlik katmıştır (Palabıyık ve Kalkandelen, 2018, s. 47; Temizkan, 2010, s. 5). Mahtumkulu, Allah ile olan derin bağını ve sevgisini ifade ederken, sufi sembolizmini ve dilinin kullanımını aktarmakta ve bunu yaparken de sufizmin karmaşık öğretilerini anlaşılır kılmayı başarmaktadır. Bu tasavvuf kültürünün hâkimiyetinde, Türkmenistan'daki Kübrevilik, Yesevilik gibi tarikatların etkisinin önemli olduğu düşünülmektedir (Tatlıhoğlu, 1999, s. 5).

Mahtumkulu, Türkmen edebî sahasında Ahmed Yesevî'nin derin etkisi altında kalarak tasavvufî bir yol izlemiştir (Köprülü 1976, s. 177). Bu yönüyle onun şiirlerinin büyük bir bölümünde dinî ve tasavvufî meseleler merkezî bir tema olarak ele alınmıştır (Cankurt 2013, s. 3). Şair, eserlerinde sıkça tasavvufî terminolojiiyi kullanarak bu ideolojik yönelimini ifade etmiş ve İslam ile tasavvuf düşüncelerinin temel prensiplerini kendi hayat felsefesi olarak benimsemiştir. Mahtumkulu'nun şiirlerinde sıkça geçen zikir, şükür, sabır, ihlas, aşk, iyilik, şeriat, mârifet, hakikat, doğruluk, adalet, dünyanın fâniliği, riyâ kibir, gurur vs. pek çok tasavvufî kavramlar bunu göstermektedir (Hudayberdiyeva, 2021, s. 25). Söz konusu durum, Mahtumkulu'nun edebî mirasının hem dinî hem de tasavvufî açıdan zengin bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. İnsanın kendini aşma ve ilahiyle bütünleşme arzusu, Mahtumkulu Dîvânı'ndaki merkezî temalardan biridir. Bu temalar, onun eserlerini geleneksel İslamî anlayışla sufi düşüncenin uyumlu bir sentezi hâline getirmektedir. Bu bağlamda Mahtumkulu'nun Türkmen edebiyatındaki yeri, bir yandan ulusal

edebiyatın ve kimliğin güçlü bir savunucusu olarak diğer yandan ise sufi düşüncenin halk arasında yayılmasını sağlayan bir aracı olarak tanımlanabilir. Onun eserleri, sadece Türkmen edebiyatının değil aynı zamanda sufi edebî geleneğinin de önemli bir parçası olarak görülmektedir. Mahtumkulu, şiirleri aracılığıyla Türkmenlerin manevi yaşamlarına dokunmuş ve onlara mistisizmin evrensel değerlerini ulaştırmıştır. Bu yönüyle onun şiirleri, Türkmen edebiyatının yanı sıra İslam'ın Sufi yorumunun da önemli bir belgesi olarak kabul edilmektedir.

Mahtumkulu Firâkî'nin şiirlerinde Hz. Ali ve Ehlîbeyt sevgisi, sufizm temalı şiirlerinin temel taşlarından biridir. Bu temaların hareket noktası, İslam'ın erken dönemlerinde yaşanan tarihî olaylara dayanmaktadır. Onun şiirlerinde Hz. Ali adaleti, bilgeliği ve sevgisiyle öne çıkmaktadır. Hz. Ali'nin soyundan gelen İmamlar da manevi önderler olarak kabul edilmektedir.¹ Bu inanca göre On İki İmam, İslam toplumunda hâkim olan adaletsizlik, zulüm ve baskıya karşı direnen liderlerdir. Yine onun şiirlerindeki bu figürler, insanların manevi yolculuklarında ilham kaynağıdır. Şair, Hz. Ali'nin adalet anlayışını, sevgisini ve dürüstlüğünü övgüyle anlatmaktadır. Onun liderliğini ve onun şahsında beliren değerlerin İslam'ın gerçek öğretileri olduğunu savunmaktadır. Şairin eserlerinde Ehlîbeyt, sevgi, hoşgörü, doğruluk ve adalete vurgusu yapılmaktadır.

Türkmenistan, tarih boyunca pek çok kültür dairesinin etkisinde kalmış ve böylelikle zengin bir şekle bürünmüştür. Söz konusu bölgenin büyük bir kısmının tarihî Horasan'ın sınırları içerisinde bulunması ve tarihî Horasan'ın merkezlerinden olan Merv'in bu sınırlar içerisinde yer alması dikkate değerdir (Baharlu, 2022, s. 52). Bu doğrultuda Mahtumkulu'nun Horasan tasavvufu ve bu coğrafyanın sosyo-kültürel ve itikadî özelliklerinin mirasçısı olarak tanımlamak yerinde olacaktır.² Bütün bunların yanı sıra Mahtumkulu'nun yaşadığı bölgede hâkim olan Türkmen aşiret yapısı ve göçereli yaşam tarzı hasebiyle İslam'ın tasavvufî şekli ile yaşanmasını düşünmek daha isabetli bir yorum olacaktır. Bu bağlamda söz konusu şair, her ne kadar Hanefî İslam anlayışı içerisinde tanımlanmış olsa da onun medrese İslam'ından ziyade tasavvuf merkezli bir İslam anlayışına sahip olduğunun da altını çizmek yerinde olacaktır.

1. Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Mahtumkulu Dîvânı'nda Hz. Ali, Ehlîbeyt ve On İki İmam kavramlarını incelemektir. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yöntemiyle toplanmış, elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın temel verileri, Aşirov (2014) tarafından analiz edilen Mahtumkulu Divanı'ndan elde edilmiştir.

2. Bulgular

Mahtumkulu'nda şiirlerin tamamına yerleşmiş olan ideal insan tipi, Hz. Ali motifi ile karşılık bulmuştur. Mahtumkulu'nun şiirlerinde Hz. Ali'nin karakteri, öğretileri övgü ve hayranlıkla anlatılmıştır. Şair, Hz. Ali'nin adaletini, erdemli yönünü, cesaretini ve liderlik yeteneklerini öne çıkarmaktadır. Aynı zamanda Hz. Ali'nin İslam'ın öğretileri doğrultusundaki ahlaki değerleri ve dinî inançları vurgulanmaktadır.

Hak sevmiştir Ali gibi velisin,
Kadim adettir izzet etmek ulusun,
Yetmiş iki millet gömer ölüsün,
Putperest milleti leşi yandırır (Aşirov, 2014, s. 391)

Mahtumkulu'nun şiirlerinde Hz. Ali motifi, onun dinî bir önder olarak gördüğü ve topluma ahlaki bir model olarak sunduğu bir figür olarak belirlenmektedir. Bu motif, okuyuculara dinî ve ahlaki değerlere olan derin bağlılığını ve inancını yansıtmaktadır. Şair, Hz. Ali'nin öğretilerini ve örnek alınası davranışlarını vurgulayarak onun izinden gitmenin önemini vurgulamaktadır.

¹ Baharlu *Şab'ın Bahçesi, Şab İsmail'den Önce ve Sonra Kızılbaşlık* adlı eserinde, Câmî, Attar Nişaburî, Mevlâna Celaleddin Rumî ve Gaznelî Senâî gibi birçok sufi şairin özellikle Hz. Ali ve genelde On İki İmamlara ciddi bir şekilde sevgi beslediklerinden bahsetmiştir. Örneğin; 12. yüzyılın şairlerinden olan Senâî, Hz. Ali'nin sahip olduğu özelliklerin kaynağının ilahî olduğunu ileri sürmüştür. Mevlâna'nın Hz. Ali, evlatları ve Kerbela hadisesi ve şehitlerine yaklaşımı ise onu kimileri tarafından Gâfî Şîa olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Fakat yazara göre sufi meşrep şairlerin bu tarz bakışları, şeriat çerçevesinde şekillenen Şîa ile bir bağlantısı yoktur ve bu tarz yaklaşımların tasavvufî bir çerçevede, velî ve velayet mefhumu etrafında ele alınması gerekmektedir (s. 184-185). Dolayısıyla Mahtumkulu'nun da Hz. Ali, Ehlîbeyt ve On İki İmam'lara yaklaşımını tarihi Horasan'da eskiden beri özellikle Türkler arasında mevcut olan tasavvufî yaklaşımda aramak gerekmektedir.

² Tarihî Horasan'ın sınırları, tasavvufu ve kültürel özellikleri hakkında detaylı bilgi için bk. Baharlu, 2022, s. 52.

Göz ile gördünüz, çoğu fakirdir,
Kimisi kayboldu, kimi fedâdır,
Ey yarenler, güç veren Hüdâ'dır,
Ali Zülfükârı, sıyrılısın artık (Aşırov, 2014, s. 36).

“Ali Zülfükârı, sıyrılısın artık” dizesiyle ise Hz. Ali'nin adalet ve doğruluk için savaşta kullandığı Zülfükâr kılıcının, kötülöklere ve adaletsizöklere karşı kullanılması gerektiği, bu mücadelenin devam etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hz. Ali'nin gücünün ve adaletinin, o dönemde de insanların karşı karşıya kaldığı zorluklara çözüm getirebileceği, onların manevi yolculuklarında bir rehber olabileceği anlatılmaktadır.

Çay ile ekmek üstünde Musa Peygamber durdu,
Özü idi koyunlara çoban eyledi kurdu,
Şir-i Huda gülistan İrem bağına girdi,
Ali idi dünyada Reşit pirini gördü,
Şir-i Huda Ali'nin hem ok hem burranı dört (Aşırov, 2014, s. 119).

“Şir-i Huda gülistan İrem bağına girdi” ifadesiyle şair, cenneti temsil eden mitolojik İrem Bağına giren “Şir-i Huda” (Tanrı'nın Aslanı) olarak Hz. Ali'yi anlatılmaktadır. Hz. Ali, cesareti ve adaletiyle bilinmekte ve bu yüzden burada onun manevi üstünlüğü, cennetle olan ilişkisi vurgulanmaktadır. “Ali idi dünyada Reşit pirini gördü” dizesiyle şair, Hz. Ali'nin dünyada rehberlik ve bilgelik sahibi bir pir olduğunu ima etmektedir. “Reşit” terimi, doğru yolu gösteren anlamına gelmekte ve bu bağlamda Hz. Ali'nin hakikat rehberi olduğunu belirtmektedir. Son dizede, “Şir-i Huda Ali'nin hem ok hem burranı dört” ifadesiyle Hz. Ali'nin hem savunma hem de saldırıda ustalığını, yani hem koruyucu hem de mücadeleci yönlerini simgeleyen ok ve burçların mükemmelliğini anlatılmaktadır. Burada kullanılan “dört” sayısı, tamamlanmışlık ve dengeyi ifade etmekte; bununla da Hz. Ali özdeşleştirilmektedir. “Şah-ı Merdan Ali'nin ahd ü peymânı dört” dizesi, İslam tarihinde önemli bir figür olan Hz. Ali'ye atfen yazılmış bir ifade gibi görünmektedir. Bununla birlikte sufizm bakımından dört kapıyı ifade ettiği de düşünülebilir. “Şah-ı Merdan” ifadesi “Cesurların Şahı” anlamına gelir ve genellikle Hz. Ali için kullanılan bir sıfattır. “Ahd ü peymân” ise “söz ve antlaşma” anlamına gelmekte ve bu minvalde Hz. Ali'nin verdiği sözlerin veya yaptığı antlaşmaların sağlamlığını ve güvenilirliğini simgelemektedir. Hz. Ali'nin ahlaki ve manevi değerlerini öne çıkaran bu tür bir dizeler, onun İslam toplumundaki rolünün ve etkisinin altını çizmektedir. Ayrıca onun ideal Müslüman özelliklerini taşıdığına dair bir övgü niteliğindedir.

Mağrubî der, Zülfükâr idi, deryaya girdi,
Her dem nara atan da, deryayı tufan kıldı,
Ali idi, bir nazar Kuh-ı Marî'da saldı,
İran Turan'ı gezip, azmi Horasan geldi,
O gönüldür, uçar göğe, pervazı dört (Aşırov, 2014, s. 120).

Dizelerde geçen “Zülfükâr” Hz. Ali'nin meşhur kılıcının adıdır ve onun adaleti, cesareti ve savaşçı yönünü temsil etmektedir. “Deryaya girdi” ifadesi, Hz. Ali'nin derin bilgisi ve hikmetinin metaforudur, aynı zamanda onun cesaret ve kararlılığını da simgelemektedir. “Her dem nara atan da deryayı tufan kıldı” cümlesi, Hz. Ali'nin etkisinin ve çağrısının büyük bir harekete veya değişime yol açtığını belirtmektedir. “Nara atmak” sesini yükseltmek, çağrı yapmak anlamına gelir ve bu, Hz. Ali'nin çağrısının derya gibi büyük ve engin bir etkiye sahip olduğuna delalet etmektedir. Son dize olan “O gönüldür, uçar göğe, pervazı dört” ile Hz. Ali'nin manevi yüceliği ve dört bir yana yayılan etkisi vurgulanmaktadır. “Pervaz” kelimesi uçuş veya yükseliş anlamına gelmekte ve burada Hz. Ali'nin manevi makamının yüceliğine işaret etmektedir.

Candan dedim: «Ya, Ali!» görüldü Şâh-ı merdan,
Müşkilleri aşiverdi, o emir-i müminân,
Mahtumkulu der ki, olurum ben sana kurban,
Münkir ve Nekirler durmadılar hiçbir zaman,
Rabbim görüyor beni, doğru mekâna geldim (Aşırov, 2014, s. 149).

Candan dedim: “Ya Ali!” ifadesi, Hz. Ali'ye içten bir yakarışı ve onun manevi yardımına olan inancı temsil etmektedir. “Şah-ı merdan” ifadesiyle Hz. Ali'yi cesaret ve erdemli liderlik özellikleriyle tanımlamaktadır. “Müşkilleri aşiverdi, o emir-i müminân” dizesi, Hz. Ali'nin “emir-i müminân” yani “inanmışların emiri” olarak zorlukları aştığını ve sorunları çözme kabiliyetini öne çıkarmaktadır. Bu, onun hikmetine ve liderlik vasıflarına vurgu yapmaktadır. “Mahtumkulu der ki, olurum ben sana kurban” cümlesi, şairin Hz. Ali'ye olan derin bağlılığını ve ona kurban olma arzusunu ifade etmektedir. Bununla birlikte şairin

Ali kapısına gelmesi ve ondan yardım dilemesi ile “Rabbim görüyor beni, doğru mekâna geldim” ifadesi arasında anlamsal bağ bulunmaktadır. Şair, Hz. Ali yanında olma ile doğru mekânda olduğunu, doğru yere, yani manevi bir hedefe veya istikamete ulaştığına olan inancını ifade etmiştir.

Mahtumkulu söyler, bu ne hikâyât,
Bütün halk âlimdir, tutmaz nasihât,
Göklerden inmiştir zemine âfât,
İsa, Mehdi, Mâlik Ejder görünmez (Aşırov, 2014, s. 383).

Şair, “Bütün halk âlimdir, tutmaz nasihat” diyerek, insanların bilgi sahibi olduklarını ancak öğütleri uygulamakta isteksiz olduklarını izah etmektedir. “Göklerden inmiştir zemine âfât” satırıyla büyük felaketlerin ve sıkıntılardan dünyaya indiğinden bahsetmektedir. Son satırda ise Hz. İsa, Mehdi ve Malik Eşter’in görünmez olduğundan bahsederek zulmün ve çatışmanın hüküm sürdüğü bir dünyada, kurtarıcı figürlerin ya da adaletin yokluğundan yakınmaktadır. Bununla birlikte son dizede Hz. İsa ve Mehdi gibi insanlık arasında savaşları bitirecek dinler arası şahıslar arasına Malik Eşter’in eklenmesi oldukça dikkat çekmektedir.

Malik Eşter³ (Arapça: مالك الأشتر), İslam peygamberi Hz. Muhammed’in vefatından sonra döneminin önemli sahabelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Malik Eşter, özellikle Hz. Ali’nin halifeliği süresince öne çıkan figürlerdendir. Onun yönetimindeki adalet ve cesarete olan katkılarıyla tanınmaktadır. İslamî metinlerde, adil yönetimin bir simgesi olarak sıkça zikredilmektedir. Hz. Ali’nin mirasını sürdürenler içerisinde itibarlı bir konuma sahiptir. Söz konusu dörtlükte şair, İslamî inancının yansıması ve kendi sufistik düşünce yapısının sonucu olarak İsa ve Mehdi’nin yanı sıra Malik Eşter’i de manevi bir figür olarak konumlandırmaktadır. Mahtumkulu’nun şiirlerinde On İki İmam sevgisi de dikkate değer şekilde işlenmiştir.

On İki İmam ki birbirinden server,
Yedi veli, yâren olup, medet ver,
Meşhet, Kara Baba, ya Şis peygamber,
Hasan, Hüseyin, Şâh-ı merdan, şifa ver (Aşırov, 2014, s. 84).

Bu dörtlükte, İslam’ın imamiyete özgü kutsal figürlerin bir listesini sunmakta ve onlara duyulan derin saygıyı ifade etmektedir. “Yedi veli”, İslam’da sıkça rastlanan bir kavram olup Allah’ın dostu anlamına gelen “veli” kavramını yedi kutsal şahsiyet üzerinden açıklamaktadır. Bu kavramla Allah’a yakınlıkları ve manevi dereceleriyle tanınan kutsal kişilikler anlatılmaktadır. “Meşhed” kelimesiyle İmam Rıza’nın türbesinin bulunduğu şehri ve şehirle İmam Rıza’yı işaret etmektedir. “Kara Baba”, Türkmenistan’da dinî öneme sahip evliyalarından biri olarak kabul edilmektedir. “Şis (Şit) peygamber”, İslamî geleneğe göre Hz. Nuh’un oğullarından biri ve bir peygamber olarak anılmaktadır. Şair, bu kimselerle birlikte son olarak “İmam Hasan ve Hüseyin”den medet ummaktadır. “Şâh-ı Merdan”, cesaret ve yiğitlikle özdeşleşen, Hz. Ali’ye verilen bir unvan olarak karşımıza çıkmaktadır. “Şifa ver” ifadesi ise bu kutsal şahsiyetlerden manevi ve fiziki şifa umulduğunu belirtmektedir.

Ehlibeyt için ağlaşır, nârası arşa yetip,
Köle kıldı ben fakiri, bak, o felek bir tutup,
Millele oldu maskara, kaldım hayretler edip,
Yolladı hicran şehrine, o ecel yemin satıp,
Gitti sabrım, takatım, mihrîbândan ayrılıp (Aşırov, 2014, s. 59).

Bu şiir İslam’ın önemli dinî figürlerinden biri olan Ehlibeyt’e olan bağlılığını ve bu bağlılığı ifade eden bir ağıt niteliği taşımaktadır. Şair, bu dizede derin bir duygu ve içtenlikle Ehlibeyt’e olan sevgi ve saygısını ifade etmektedir. Şair ilk dizede Ehlibeyt için ağlayarak onların yüce değerini ve kutsallığını vurgulamaktadır. “Nârası arşa yetip” ifadesi, bu ağlamanın gökyüzüne kadar yükseldiğini ve evrensel bir üzüntüyü ifade ettiğini anlatmaktadır. Bu bağlamda şair, Ehlibeyt’e duygusal bağlılığını da en derin biçimde ifade etmektedir. Bu bağlılığın derinden görüldüğü şiirlerden biri de “Bağışla bizi” redifli şiirdir. Mahtumkulu’nun “Bağışla bizi” redifli şiiri Ehlibeyt ve On İki İmam sevgisini işleyen müstakil bir başyapıt niteliğindedir. Anadolu sahasında

³ Malik al-Ashtar (Arapça: مالك الأشتر), İslam peygamberi Hz. Muhammed’in vefatından sonra döneminin önemli sahabelerinden biriydi. Özellikle Hz. Ali’nin hilafeti döneminde öne çıkmıştır. Malik, Hz. Ali’nin en güvendiği komutanlardan biri olarak tanınır ve İslam tarihinin en yetenekli askeri liderlerinden biri olarak kabul edilir. O, Cemal ve Siffin gibi önemli savaşlarda Hz. Ali’nin yanında savaşmış ve cesareti ile tanınmıştır (İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ester>). (Eşrefzade İzzeddin Efendi, 1995, s. 486-487).

yazılan “Duaz-ı imam”lara benzer nitelikte oluşturulan On İki İmam’ı anlatan bu şiir, baştan sona Mahtumkulu’nun geleneğe ve inanca ne denli hâkim olduğunun bir göstergesi niteliğindedir. Bu tür şiirler genellikle, özel günlerde ve ibadetlerde okunduğu bilinmektedir. Bu dualar, takipçiler için manevi bir yol gösterici olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kişinin İmamlara ve Ehlibeyt’e olan bağlılığını ifade etmek ve İmamların manevi rehberliğinden faydalanmak amacıyla okunmaktadır. Bu şiirleri özel bir ibadet şekli, bir tür zikir olarak ifade etmek de mümkündür. Şair, yine bu şiirde Hz. Fatıma ve Hz. Ali’nin özel bir yere ve öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre Hz. Fatıma günahsızlığı ve Hz. Ali yüceliğiyle önemli figürlerdir. Şair, onlara olan derin sevgi ve saygısını öne çıkarmakta ve onların İslam toplumu için ne kadar değerli olduklarını dile getirmektedir.

Ehlibeyt ve On İki İmam’ın yaşadığı kutsal bölgeler ve bu bölgelerin tarihsel önemi, şiirin temel parçalarından biridir. İslam dünyası için bu bölgeler kutsal kabul edilir ve söz konusu şiirde bu kutsallık vurgulanmaktadır. Mahtumkulu, bu şiiri yazarken derin dinî bağlılığını yansıtmaktadır. Onun için Ehlibeyt ve İmamlar, manevi rehberler ve kutsal figürlerdir. Şair, onları İslam toplumunun önderleri olarak görmekte ve bu bağlılık şiirin her bir satırında sirayet etmektedir.

Dervişler, gönlü bir dursun namaza,
Yiğitler yığılsın sohbete saza,
Ulaşsın ilimiz ebedi yazıya,
Doksan günde, tamam olsun kışımız (Aşırov, 2014, s. 20).

Dervişleri ihya eyler namazın,
Gaflette geçirir kış ile yazın,
Yalan söyler, ilden alır niyazın,
Bilmem ki, yakın mı o ahir zaman (Aşırov, 2014, s. 78).

Dörtlükler manevi yolculuk, içsel deneyimler ve Allah’a yaklaşma sürecini ifade etmektedir. Şair, Allah’a ulaşma yolunda olan kişilerin içsel deneyimlerini ve manevi dönüşümünü vurgulamaktadır. “O çehredir, yemediler, doydular” dizesinde “çehre” kelimesiyle sembolize edilen Allah’ın güzellikleridir. Tasavvufa göre Allah’ın güzellikleri ve manevi nimetleri insanın içinde bulunmaktadır. “Yemediler, doydular” ifadesi, manevi yolculukta ilerleyen kişilerin Allah’ın güzelliklerini içlerine çekerek doydüğünü ve manevi zenginliklere ulaştığını anlatmaktadır. “O namazdır, kıyamete koydular” dizesinde “O namazdır” ifadesiyle namaza atıf yapmaktadır. Tasavvuf, namazı sadece dışsal bir ibadet olarak görmemektedir. Gerçek namazı, cismin kıldığı değil gönlün kıldığı namaz olup aynı zamanda içsel bir manevi deneyim olarak da görmektedir. Namaz, kişinin Allah’a yönelme ve O’na yaklaşma fırsatıdır. “Kıyamete koydular” ifadesi, namazın kişinin ahiret gününde hesap vereceği önemli bir amel olduğunu vurgulamaktadır. Tasavvufa göre namaz, kişinin Allah’a olan bağlılığını ve manevi deneyimlerini artırmaktadır.

O çehredir, yemediler, doydular,
O namazdır, kıyamete koydular,
Nesimî’yi tabanından soydular,
Bizden selam olsun, cevap böyledir (Aşırov, 2014, s. 123).

Dörtlükler “Nesimî’yi tabanından soydular” dizesinde, şair telmih yapmış ve Nesimî’nin yaşadığı olaya atıfta bulunmuştur. “Tabanından soydular” ifadesi, Nesimî’nin derisinin yüzülmesine atıfta bulunduğu gibi manevi bir aydınlanma yaşadığını ve bu deneyimde dünyevi bağlardan arındığı da anlatılmaktadır. Tasavvufi terminolojide, “soyundu” ifadesi, kişinin maddi dünyanın etkilerinden arınarak manevi bir yükselişe ve aydınlanmaya ulaşmasını ifade etmektedir. “Bizden selam olsun, cevap böyledir” dizesi, şairin manevi deneyimlerini ve içsel aydınlanmasını paylaştığı bir ifadedir. “Bizden selam olsun” ifadesi, Nesimî’nin manevi yolculuğunu diğer insanlarla paylaşarak onlara selam gönderdiğini ve bu deneyimlerin cevabını sunduğunu belirtmektedir.

Mahtumkulu, Türkmen edebiyatının önemli bir şairi olarak bilinmekte ve eserlerinde manevi deneyimleri teşvik eden öğretiler ile içsel dönüşümün üzerine odaklanan pratikleri işlemektedir. Şiirlerinde, teolojik ayrıntılara fazla vurgu yapmamaktadır. Onun şiirlerinde öne çıkan ana tema, manevi aydınlanma ve içsel dönüşümün insan yaşamındaki önemi ve değeridir. Teolojik ayrıntılar, Mahtumkulu’nun eserlerinde daha geri plandadır ve bu, onun manevi açıdan rehberlik etme ve manevi gelişim konularına duyduğu önemi yansıtmaktadır. Mahtumkulu’nun şiirlerinde dinî terminoloji veya doktriner ayrıntılar bulunmamaktadır. Bunun yerine, şiirlerinde kişinin kendi içsel yolculuğu, manevi dönüşümü ve aydınlanma arayışı ön plana

çıkılmaktadır. Onun şiirleri, okuyucuya manevi bir derinlik ve içsel huzur arayışı için ilham vermektedir. Dîvânı'nda sıkça rastlanan kavramlar arasında Hz. Ali, Ehlibeyt ve On İki İmam gibi İslam figürleri bulunmaktadır. Ancak bu figürler, sadece dinî bir bağlamda değil aynı zamanda insanların ahlaki ve manevi olarak kendilerini geliştirmelerini teşvik etmek için sembolik olarak kullanılmaktadır. Mahtumkulu, insanların bu kavramları, manevi rehberler olarak görmeleri ve bu öğretilere uygun bir yaşam tarzı benimsemeleri gerektiği fikrini vurgulamaktadır. Mahtumkulu'nun eserlerinde, manevi deneyimlerin teşvik edilmesi ve içsel dönüşümün vurgulanması, onun şiirlerinin ana temasını oluşturmaktadır. Teolojik ayrıntılar ikinci plandadır ve onun için esas olan kişinin kendisine yönelişi ve manevi yolculuğudur. Mahtumkulu'nun Dîvânı'ndaki kavramlar, ideal bir insan tipinin oluşturulmasında ve İslam tarihi içinde bu ideal insan tipine uygun örneklerin sunulmasında kullanılmaktadır. Bu bağlamda dinî terminoloji, sadece teolojik bir anlam taşımanın ötesinde, ahlaki ve manevi bir yükselişi temsil eden sembolik bir anlam kazanmaktadır. Mahtumkulu'nun şiirlerinde sıkça geçen "derviş" kelimesi, ideal bir Müslüman tipi olarak kabul edilmekte ve aynı zamanda Türkmen toplumu için de özdeşleştirilen idealize edilmiş bir figür olarak benimsenmektedir. Dervişlik kavramı, manevi bir arayışın, içsel dönüşümün ve Allah'a olan derin bağlılığın sembolü olarak kullanılmaktadır. Mahtumkulu'nun düşünce dünyasındaki Hz. Ali, Ehlibeyt ve On İki İmam inancı, siyasal bir hareketin veya teolojik bir taraftarlığın ötesinde anlam taşımaktadır. Bu inançlar, ideal bir insan tipi oluşturmak ve insanların manevi rehberler olarak görmelerini teşvik etmek için kullanılmaktadır. Hz. Ali ve On İki İmam, manevi rehberler olarak kabul edilmektedir. Onların öğretilerine uygun bir yaşam tarzı benimsemek, Mahtumkulu'nun şiirlerinde önemli bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Mahtumkulu, Türkmen edebiyatının önemli bir şairi olarak kabul edilir ve eserleri, Türkmen kültürü ve manevi dünyasının zengin bir yansımasıdır. Onun şiirlerinde İslam'ın önemli figürleri, özellikle Hz. Ali ve Ehlibeyt derin bir sevgi ve saygıyla işlenmektedir. Şair, bu figürleri manevi rehberler olarak görmekte ve onların öğretilerini, örnek alınası davranışlarını övgüyle anlatmaktadır. Ayrıca, On İki İmam kavramı da Mahtumkulu'nun şiirlerinde dikkat çeken bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam'ın bu kutsal figürlerine olan bağlılığı, şairin eserlerinin temel bir parçasıdır ve bu bağlılık manevi bir derinlikle işlenmektedir.

Mahtumkulu'nun şiirleri, Türkmen edebiyatının ulusal kimliğinin ve kültürel mirasının önemli bir yansımasıdır. Şair, eserlerinde Türkmen halkının millî kimliğini pekiştirmek ve kültürel değerlerini korumak için önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, onun şiirleri ahlaki değerlere, adalet, dürüstlük, cömertlik ve alçakgönüllülük gibi erdemlere vurgu yapmakta ve bu erdemlerin bireysel ve toplumsal iyiliğin temelini oluşturduğunu öğütlemektedir.

Sufizme olan ilgisi, Mahtumkulu'nun şiirlerine manevi ve felsefî bir derinlik kazandırmaktadır. Şair, Tanrı'ya duyulan sınırsız aşkı ve bağlılığı, bireyin iç dünyasında gerçekleşen manevi yolculuğu hem toplum içinde hem de bireysel düzeydeki ahlaki sorumlulukları ön plana çıkarmaktadır. Onun eserleri, Türkmen halkının manevi yaşamına dokunmakta ve mistisizmin evrensel değerlerini onlara ulaştırmaktadır. Aynı zamanda Türkmenistan'ın tarihindeki dinî ve kültürel etkileri de yansıtmaktadır. Özellikle de Safeviler döneminin etkilerini hissettirmektedir.

Mahtumkulu'nun şiirleri, okuyuculara manevi bir derinlik ve içsel huzur arayışı için ilham vermektedir. Dervişlik kavramı, ideal bir Müslüman tipini temsil etmekte ve Türkmen toplumu içinde önemli bir figür haline gelmiştir. Mahtumkulu'nun düşünce dünyasındaki Hz. Ali, Ehlibeyt ve On İki İmam inancı, sadece teolojik bir anlam taşımaz, aynı zamanda insanların manevi yol göstericiler olarak görmelerini teşvik etmektedir. Bu bağlamda Mahtumkulu, şiirleri arasında sık sık söz konusu mevzuya değinerek bir taraftan Türkmenler içerisinde Hz. Ali, Ehlibeyt ve On İki İmam'lara sevgisini; diğer taraftan bir âşık/bahşi olarak bu sevgiyi yeni nesillere aktaran bir şair olduğunu göstermektedir. Onun Hz. Ali, Ehlibeyt ve On İki İmam'lara bu denli yüksek teveccühü aslında Türkmenler arasında tasavvufî bir İslam'ın yaygın olduğunu göstermenin yanı sıra yaşadığı coğrafyalarda Horasan tasavvufunun bir etkisi olarak tasavvuftaki Hz. Ali ve evlatlarının İmamet makamında görülmelerini gösteren bir örnektir. Sonuç olarak Türkmenlerin önemli şairlerinden olan Mahtumkulu, aslında temsil ettiği insanların İslam anlayışı, tasavvufu ve bütün bunlarda saklı olan İmamet meselesinin tarihi hafızalarında yer edindiğini gösteren bir şair olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Aşirov, T. (2016). Mahtumkulu'yu anlamak: A. Zeki Velidi Togan örneği. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(2), 661-673. <https://doi.org/10.7884/teke.538>
- Baharlı, İ. (2021). *Şab'ın bahçesinde Şab İsmail öncesi ve sonrası Kızılbaşlık* (1. Baskı). Kitapevi Yayınları.
- Baharlı, İ. (2022). Türkistan nefesi: Hoca Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye Horasan tasavvufu. *Department Of Tourism Of Turkestan Region Llp (Tourist Information Center) Open Turkestan* (1. Baskı, 49-56) içinde.
- Cankurt, H. (2013). Mahtumkulu Firâkî'nin şiirlerinde muhtevâ. *Turkish Studies*, 8(9), 911-951. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5226>
- Çakır, R. & Dinç, A. (2010). 18. Asır şair-düşünür Mahtumkulu'nun toplumsal düzen eleştirileri ve edebi şahsiyeti. *Kirkuk University Journal-Humanity Studies*, 5(2), 1-18.
- Çakır, R. ve Dinç, A. (2009). 18. asır şair-müfekkirlereinden Azadi ve Mahtumkulu'nun sosyo-ekonomik düşünceleri. *Turkish Studies*, 4(3), 746-765. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.704>
- Çonoğlu S. (2011). Türkmen edebiyatı: on sekizinci yüzyıldan bağımsızlık dönemine. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 333-347.
- Erdem, M. (2012). Mahtumkulu'nun şiir dünyasının anlam yönü. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 72-81.
- Geldiyev, G. (2013). Mahtumkulu. *Türkmenistan İlimler Akademisi Milli Yazmalar Enstitüsü, Kaynak Yayınları*.
- Günay, D. (2001). *Metin bilgisi* (1. Baskı). Multilingual Yayınları.
- Güzel, A. (2014). *Mahtumkulu kitabı* (1. Baskı). TİKA Yayınları.
- Hudayberdiyeva, B. (2021). *Mahtumkulu Firâkî'nin şiirlerinde tasavvufî kavramlar* (Tez No. 581592) [Yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Işıklı, K. (2014). *Mahtumkulu Divanında sosyal hayat* (Tez No. 368034) [Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kahraman, Â. (2003). *Mahtumkulu*. TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt 27, 393-394) içinde. TDV Yayınları.
- Kara, M. (1998). Mahtumkulu'nun şiirlerinde Çağatayca ve Oğuzca unsurlar. *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3). 131-135.
- Köprülü, F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar* (3. Baskı). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Maghaminiya, M. (2013). *Mahtum Kulu Farâğî'nin hayatı ve Türkmen edebiyatındaki yeri*. Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1(71), 67-76.
- Mahtum, A. N. (2016). *Mahtumkulu Şiirinin Çok Seviliş Yayılmasının Sebepleri Üzerine*. *Türkoloji Mecmuası*, 26(1), 197-231. <https://doi.org/10.18345/Tm.65348>
- Mahtumkulu, (2014). *Mahtumkulu Divanı (Türkiye Türkçesi)*. A. Güzel (Ed.), Kolektif Yayınevi.
- Palabıyık, H. ve Kalkandelen, H. (2018). Büyük Türkmen Şairi Mahtumkulu'nun Şiirlerinde Hz. Peygamber, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (61), 225-242. <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3823>
- Peker, H. (2013). *Mahtumkulu Firâkî'de tasavvufî temalar*. Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültürü Dergisi, 5(56), 14-17.
- Peker, H. (2019). *Türkmenin millî şairi Mahtumkulu Firâkî'nin felsefesi* (2. Baskı). Emin Yayınları.
- Tatlıhoğlu, D. (1999). *Kubrevi tarikatının Türkmenistan'daki etkisi*. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3, 191-204.
- Temizkan, M. (2010) *On sekizinci yüzyılın şartları içinde Mahtumkulu*, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(1). 173-184.
- Yücel Çetin, A. ve Çetin, İ. (2015). *Mahtumkulu düşüncesinde Türklük*. A. Güzel (Ed.), *Uluslararası Türkmen Şairi Mahtumkulu Firaki Sempozyumu Bildiri Kitabı* (1. Baskı, 82-88) içinde. Başkent Üniversitesi.

Ek:

BAĞIŞLA BİZİ

Resul damadıdır, öz arslanıdır,
Ya imam, Ali'ye bağışla bizi.
Gözümde ışıktır, nûr-i aynımdır,
Ya, imam Hasan'a bağışla bizi.

Yalan dünya kime verdi vefayı,
Ahirinde onlar sürer sefayı,
Şımr ile ol Yezit verdi cefayı,
Ya, imam Hüseyin'e bağışla bizi.

Nasr-ı Seyyar, Mervan Hakem devrinde,
İmamlar kaldılar cefa cevrinde,
Çaya attırdılar Dımaşk şehrinde,
Zeynelabidin'e bağışla bizi.

Fatmatü'z- Zehra onun annesi,
Zatında bulunmaz günah zerresi,
Hümayun dağıdır en son binası,
Muhammet Bakır'a bağışla bizi.

Kemali felekten, geçmiştir arştan,
Başa koydu cedit giydiği taçtan,
Üç keramet ile geçti Haccac'dan,
Ya, imam Cafer'e bağışla bizi.

Kim bilir işinde nasıl bir sır var,
Akıl erişemez kudretli Cabbar,
Düşmanlara dostun ettin giriftâr,
Ya, Musa Kazım'a bağışla bizi.

Akranlar yanında bir bî-kemalim,
Âşığım, Mecnun'um, noksandır halim,
Sina-ı Horasan, züvvar-ı alem,
Ya imam Rıza'ya bağışla bizi.

İmamlar aşkına bana ver bir cam,
Ben de okuyayım, dil açıp Kelam,
İlahi hakkına Fatma'yı kıyam,
Muhammet Takı'ya bağışla bizi.

Dünyada çektiler yüz dert feryadı,
Mahşerde binerler seçip Bura'ğı,
Hakikat yolunun mumu, çerağı,
Aliyyü'n Nakı'ya bağışla bizi.

Ben de candan size müştakın biri
Yâd eylerim sizi, oldukça diri
Âlemde meşhurdur günden ileri,
Ya, imam Asgara bağışla bizi.

Kaf dağından yol açılrsa Yecüc'e,
Dünya yüzü dolar zulm ile güce,
Ahir zaman olur, gelir huruca,
Ya, Sahip zamana bağışla bizi.

Mahtumkulu der ki, ben hak-i payım,
İmamlar yolunda hem can fedayım,
Bir fakir bendeyim, gelip gideyim,
Ya, Abbas Ali'ye bağışla bizi. (Aşirov, 2014)

THE LOVE FOR THE AHL AL-BAYT AND TWELVE IMAMS BY THE TURKMEN POET MAGTYMGULY FİRÂKÎ

(Extended Summary)

Mahtumkulu, one of the luminaries in the annals of Turkmen literary history, stands as a central figure shaping one of its most brilliant eras. Acknowledged for his pivotal role in shaping the contours of this period, his works not only left an indelible mark on the cultural and spiritual fabric of 18th-century Turkmen society but also emerged as a transformative force propelling Turkmen literature and national identity forward.

Within Mahtumkulu's Divan, a treasury of poems unfolds, reflecting the myriad and universal dimensions of human experience. Themes of love, yearning, spirituality, and wisdom intermingle with the essence of life, death, and existential contemplations seamlessly intertwined with the natural world. Influenced by Sufi thought, these verses underscore boundless love and devotion to God, an individual's inward spiritual journey, and moral responsibilities at both societal and individual levels.

Mahtumkulu's poetry also reveals an honorable stance against societal and political injustices, showcasing a critical perspective on oppression. The language he employs to address these matters constitutes a crucial element contributing to his success. Mahtumkulu skillfully captures the rhythmic and aesthetic richness of Turkmen literature, utilizing syllabic meter and rhyme schemes accessible to a broad audience.

The Divan of Mahtumkulu has attained popularity among diverse audiences, firmly establishing itself as an integral part of Turkmen literary heritage. In an era dominated by a collective mindset, his poetry contributed intellectually to the formation of Turkmen identity. His affinity for Sufism adds depth and philosophy to his poems, creating a cohesive synthesis of Islamic and Sufi principles within his literary works.

The poet's interest in Sufism enriches his poems with spiritual and philosophical depth. Themes such as divine integration, the purification of the self, and the richness of the inner world are consistently explored in his works. Mahtumkulu's poems encourage readers to engage in spiritual introspection, guiding them on a path of deepening self-discovery.

His written pieces play a crucial role in reinforcing the national identity of the Turkmen people. Mahtumkulu's emphasis on ethnic and cultural unity, along with his call for a common identity, serves to unite the people around shared values. Additionally, his didactic works remind individuals of the importance of moral values, advocating virtues such as justice, honesty, generosity, and humility.

In the realm of Turkmen literature, Mahtumkulu aligns himself with the profound influence of Ahmed Yesevi, following a Sufi path. This orientation is reflected in his poetry, where he frequently uses Sufi terminology to express his ideological direction, embracing Islamic and Sufi principles as his life philosophy.

The study aims to examine the concepts of Hz. Ali, Ehlibeyt, and the Twelve Imams in Mahtumkulu's Divan. The research data were collected through document analysis, and the obtained data were analyzed using content analysis techniques. The primary data for the research were derived from Mahtumkulu's Divan analyzed by Aşirov (2014).

Mahtumkulu is widely recognized as a significant poet in Turkmen literature, and his works delve into teachings that encourage spiritual experiences and practices focusing on inner transformation. His poetry avoids excessive emphasis on theological details. The primary theme that stands out in his poetry is the importance and value of spiritual enlightenment and inner transformation in human life. Theological

details take a backseat in Mahtumkulu's works, reflecting his emphasis on guiding spiritually and the significance he attributes to spiritual development.

There is no presence of religious terminology or doctrinal details in Mahtumkulu's poetry. Instead, his poems highlight an individual's inner journey, spiritual transformation, and the quest for enlightenment. His poetry aims to inspire readers towards spiritual depth and inner peace. Among the frequently encountered concepts in his Divan are Islamic figures like Hz. Ali, Ehlibeyt, and the Twelve Imams. However, these figures are not only used in a religious context but also symbolically to encourage people to develop themselves morally and spiritually. Mahtumkulu emphasizes the idea that individuals should perceive these concepts as spiritual guides and adopt a lifestyle in accordance with these teachings.

The term "dervish," frequently used in Mahtumkulu's poetry, is considered an ideal Muslim type and simultaneously embraced as an idealized figure identified with the Turkmen community. The concept of dervishhood is used as a symbol of spiritual quest, inner transformation, and profound devotion to Allah. Mahtumkulu's belief in Hz. Ali, Ehlibeyt, and the Twelve Imams in his worldview transcends beyond being a political movement or theological allegiance. These beliefs are used to create an ideal human type and encourage individuals to perceive them as spiritual guides. Hz. Ali and the Twelve Imams are regarded as spiritual guides, and adopting a lifestyle in line with their teachings emerges as a significant theme in Mahtumkulu's poetry.

Mahtumkulu is widely recognized as a significant poet in Turkmen literature, and his works serve as a rich reflection of Turkmen culture and spiritual world. His poems extensively delve into Islamic figures, especially Hz. Ali and Ehlibeyt, with profound love and respect. The poet views these figures as spiritual guides, praising their teachings and exemplary behaviors.

The poems of Mahtumkulu are a testament to the national identity and cultural heritage of Turkmen literature. The poet plays a vital role in strengthening Turkmen national identity and preserving cultural values through his works. Furthermore, his poems emphasize moral values, promoting virtues like justice, honesty, generosity, and humility as foundational elements for individual and societal well-being.

His interest in Sufism adds a spiritual and philosophical dimension to his poetry, with themes such as divine love, the journey toward self-purification, and the integration of the divine within the individual. Mahtumkulu's poems transcend regional boundaries, reaching readers with universal mystical values and reflecting the historical influences of Safavid-era mysticism.

In conclusion, Mahtumkulu, an esteemed poet among the Turkmen people, embodies the Islamic understanding, Sufism, and the historical memory of the Imamate issue in his literary works. His poetry consistently reflects the deep connection of the people he represents with Islamic beliefs, Sufi thought, and the historical legacy of the Imamate.

Makale Bilgisi / Article Information

Atıf/Cite as

Erdem, C. (2023). Türkmen şairi Mahtumkulu Firâkî'de Ehlibeyt sevgisi ve On İki İmam. *SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1, 34-45.

Erdem, C. (2023). The love for the Ahl Al-Bayt and Twelve Imams by the Turkmen poet Magtymguly Firaki. *SUREK Journal of Alevism – Bektasism and Cultural Studies*, 1, 34-45.

Yazar / Author

Cem Erdem

Doç. Dr., Adam Mickiewicz Üniversitesi, Çağdaş Diller Fakültesi, Doğu Bilimleri Enstitüsü
Assoc. Prof., Adam Mickiewicz University, Faculty of Modern Languages and Literatures, Institute of Oriental Studies

cemerdem@gmail.com, 0000-0002-1482-7901

Geliş Tarihi / Received

12 Aralık / December 2023

Kabul Tarihi / Accepted

22 Aralık/December 2023

Yayın Tarihi / Published

28 Aralık/December 2023

Yayın Sezonu/Pub Date Season

December/Aralık

Sayı / Issue

1

Sayfa / Pages

34-45

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Kapsam / Scope

Sosyal ve Beşerî Bilimler / Social and Humanitarian Sciences

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Ethical Statement

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem ve iThenticate programı tarafından incelenerek intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları / Contribution Rates of Authors to the Article

Makale tek yazarlıdır. / The article is single authored

Çıkar Beyanı / Declaration of Interest

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest in the preparation of the article.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute